

ΕΥΝΑΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΣΠΕΔΗΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ

Ἐκκλησιολογία

Λόγος περί Ἐκκλησίας ἢ...λόγια;

ΣΥΝΑΞΗ

ΕΠΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΣΠΕΔΗΣ ΓΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 90

ΑΠΡΙΛΙΟΣ-ΙΟΥΝΙΟΣ 2004

6€

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ	3
Μητροπολίτης ΜΕΛΕΤΙΟΣ Οίδατε τί αίτείσθε;	5
π. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΘΕΡΜΟΣ 'Από τή συντεχνία στήν ἐκκλησιολογία: ἓνα χάος πρὸς γεφύρωση ...	13
'Αρχ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑΣ 'Η ἀντιθετική σχέση κατὰ τόπον 'Εκκλησίας καί ἐκκλησιαστικής «Διασπορᾶς»	28
π. ΚΩΝ. Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ 'Εγγαμος ὁ κλῆρος τῶν 'Ενοριῶν	45
ΣΤΑΥΡΟΣ ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ 'Ο πολιτισμός τῆς ἐρήμου	48
π. ΚΕΒΙΝ ΕΛΛΙΣ 'Η Εὐχαριστία ὡς γεγονός συμπαντικό	63
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 'Εκκλησιαστικά δικαστήρια: ζητήματα ἀντισυνταγματικότητας καί προοπτικές	75
Συνέντευξη Μητροπολίτη ΝΕΟΦΥΤΟΥ «Παρ' ὅλα τὰ τραύματά μας...»	81

Ὁρθόδοξος κόσμος

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Α. ΜΠΟΥΡΔΑΛΑΣ 'Η ὀλυμπιακή φλόγα καί ἡ Φλόγα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ	87
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΝΙΑΔΗΣ 'Ο κόσμος τῆς πληροφορίας καί ἡ πληροφορία τοῦ κόσμου	90
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΗΣ Οἱ Πατέρες τῆς ἐρήμου τῆς Γάζας Βαρσανούφιος, Ἰωάννης, Δωρόθεος καί ἡ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Μόσχας 1917-1918	93

Σταῦρος Γιαγκάζογλου

Ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐρήμου

Τὸ ἀσκητικὸ κατόρθωμα ὡς κοινωνία ἀγάπης.

*Σχόλια στὶς Ἐρωταποκρίσεις Βαρσανουφίου
καὶ Ἰωάννου*

περιοχή τῆς Γάζας, παλαιὸ προπύργιο τοῦ ἑλληνιστικοῦ παγανισμοῦ στὴν Παλαιστίνη, σταυροδρόμι γεωπολιτικὸ καὶ ἐμπορικὸ, ἀποτέλεσε καὶ αὐτὴ μιὰν ιδιαίτερη ἐστία τοῦ παλαιστινοῦ μοναχισμοῦ. Ὁ μοναχισμὸς τῆς, μακριὰ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, προσέλαβε ἕναν ἐναλλακτικὸ ἢ ἀνταγωνιστικὸ χαρακτήρα ἔναντι τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἰουδαίας. Στὶς ἀρχές τοῦ ἔκτου αἰώνα, ὁ Σέριδος ἰδρύει τὸ δικό του κοινόβιο στὴν Ταβαθά, μεταξὺ Γάζας καὶ Ἀσκάλωνος, τὸ ὁποῖο οἱ σύγχρονοὶ του ὀνόμαζαν «Εὐαγές». Καὶ σ' αὐτό, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα μοναστήρια τῆς Παλαιστίνης, ἡ κοινοβιακὴ ζωὴ συγχωνεύθηκε μὲ τὴν λατρευτικὴ. Τὸ μοναστήρι τοῦ Σέριδου, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες λαῦρες τῆς Παλαιστίνης, στέγαζε ἕνα ὀλόκληρο συγκρότημα ἀπὸ ναό, ἐργαστήρια, νοσοκομεῖο καὶ ξενώνα. Ὡστόσο, ἡ φήμη του ὀφειλόταν κυρίως στὸ γεγονός ὅτι στοὺς κόλπους του περιέκλειε δύο σημαντικὲς προσωπικότητες τοῦ παλαιστινοῦ μοναχισμοῦ, τὸν Μέγα Βαρσανούφιο καὶ τὸν ἄλλο γέροντα, τὸν μαθητὴ του, τὸν διακριτικὸ Ἰωάννη.

Αἰγύπτιος ὁ Βαρσανούφιος, ἐφθασε στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ προσκυνήσει στοὺς ἁγίους τόπους. Δὲν γνωρίζουμε ποῦ ἐκάθη μοναχός, σὲ ποιά μονὴ ἐγκαταβίωσε ἀρχικὰ ἢ ἂν ὑπῆρξε «περιάκτης», δηλαδὴ μοναχός ποῦ ἐπισκέπτεται τοὺς ἁγίους τόπους δίχως νὰ ἀνήκει ὀργανικὰ σὲ κάποια μονή. Γνωρίζουμε ὅμως ὅτι προσῆλθε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέριδου καὶ ἀποσύρθηκε σὲ ιδιαίτερο κελλὶ ζώντας τὴν ἡσυχαστικὴ ζωὴ ὡς λαυρεώτης. Σὲ μία ἐποχὴ ὅπου πολλὰ μοναστήρια γνώριζαν δογματικὲς ταραχές καὶ θεολογικὲς ἐριδες, ὁ αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς Βαρσανούφιος ἐπέλεξε, ὄντας πλέον ὄρμιος μοναχός, τὸ κοινόβιο τοῦ Σέριδου, λόγῳ

της γαλήνης και σταθερότητάς του. Ἀργότερα, ὁ Βαρσανούφιος παραχώρησε τὸ κελλί του στὸν μαθητὴ του Ἰωάννη καὶ ἐγκαταστάθηκε σὲ ἄλλο, παραμένοντας ἀπόλυτα ἐγκλειστος ἐπὶ δεκαοκτὼ ἔτη. Μοναδική του ἄμεση ἐπικοινωνία ὁ ἡγούμενος Σέριδος, ὁ ὁποῖος τοῦ μετέφερε τρεῖς μικροὺς ἄρτους ἑβδομαδιαίως, νερὸ καὶ θεία κοινωνία. Ὁ Σέριδος ἀνέλαβε καὶ τὴν διεκπεραίωση τῆς ποιμαντικῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Βαρσανούφιου, μεταφέροντας γραπτῶς καὶ προφορικῶς τὶς ἐρωταποκρίσεις τοῦ πνευματικοῦ πατρὸς τῆς μονῆς του. Μιμητὴς καὶ ὁμότροπός του, ὁ Ἰωάννης ἐγίνε καὶ αὐτὸς ἐγκλειστος καὶ δεχόταν στὸ κελλί του μόνο τὸν Σέριδο καὶ τὸν ἄμεσο ὑποτακτικό του Δωρόθεο, ἐπικοινωνώντας καὶ αὐτὸς μόνο μὲ ἐπιστολές. Παρομιώδης ὑπῆρξε ἡ ὁμοφυξία καὶ ἡ πνευματικὴ ἐνότητα τῶν δύο ἀσκητῶν, τὴν ὁποία ὑπογράμμισε ὁ Βαρσανούφιος ὅταν ἀμφισβητήθηκε, λέγοντας «ὁ Θεὸς τοῦ Βαρσανουφίου καὶ τοῦ Ἰωάννου εἷς ἐστίν»¹. Στὸν ἀββᾶ Δωρόθεο, λόγιό μοναχὸ τῆς μονῆς τοῦ Σέριδου, ὀφείλουμε τὴν ἐπιμέλεια τῆς συλλογῆς καὶ διαφύλαξης τῶν *Ἐρωταποκρίσεων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου*.

ΘΕΣΜΟΣ ΚΑΙ ΧΑΡΙΣΜΑ

Ἐρχόμαστε τώρα στὴν ἐξέταση ἐνὸς κρίσιμου προβλήματος τῆς μοναστικῆς παράδοσης πὺν σχετίζεται, ἐν πολλοῖς, μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ σχέση *θεσμοῦ* καὶ *χαρίσματος* στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωή. Στὸ μοναστήρι τοῦ Σέριδου, ὁ ἡγούμενος δὲν εἶναι καὶ ὁ ἀπόλυτος πνευματικὸς πατέρας τῆς κοινότητος. Πέρα ἀπὸ τὸν Σέριδο πὺν διοικεῖ τὴν μονή, πνευματικὴ πατρότητα καὶ ἐπιστασία ἀσκοῦν οἱ δύο ἐγκλειστοὶ γέροντες, ὁ Βαρσανούφιος καὶ ὁ Ἰωάννης. Μεταξὺ τῶν τριῶν ὑφίσταται ὄντως μία ἀγαστὴ συμφωνία δίχως καμία ἐνδειξη ἀνταγωνισμοῦ μὲ πρωτοκορυφαῖο τὸν Βαρσανούφιο. Καθὼς ὁ Ἰωάννης ἀλλὰ καὶ ὁ Σέριδος καὶ οἱ μοναχοὶ του, κοινοβιάτες καὶ κελλιῶτες, θεωροῦσαν τὸν Βαρσανούφιο ὡς κοινὸ πνευματικὸ τους πατέρα, ἐξομολογοῦνταν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰ ἁμαρτήματά τους σ' αὐτόν, ζητώντας ἄφεση ἁμαρτιῶν. Ὁ Μέγας Βαρσανούφιος παρεῖχε τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν² δίχως νὰ ἔχει χειροτονία πρεσβυτέρου. Εἶναι γεγονός ὅτι κάτι τέτοιο δὲν μαρτυρεῖται στὴν προηγούμενη μοναστικὴ παράδοση. Στὴν ἀπόκριση 10, ὁ Βαρσανούφιος φαίνεται νὰ ὑπονοεῖ ὅτι ἔλαβε ἀποστολικά χαρίσματα «παρὰ Θεοῦ δοθέντα», μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ «τὴν τελειότητα περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν». Καθὼς δὲν διαθέτουμε συγκεκριμένες μαρτυρίες γιὰ τὴν πρὸ τοῦ Βαρσανούφιου μοναχικὴ πρακτικὴ, γιὰ τὸ ἂν καὶ κατὰ πόσο ἦταν ἐκτεταμέ-

1. *Βίβλος Ψυχωφειλετάτη Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου*, 223 (στὸ ἐξῆς *ΒΨ*), ἔκδ. Νικοδήμου Ἀγορείτου, Βενετία 1816, ἐπανεκδόση Σ. Σχοινᾶ, Βόλος 1960.

2. Βλ. *ΒΨ*, 145· 147.

νη στοὺς μὴ χειροτονημένους μοναχοὺς ἢ πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ «δεσμεῖν τε καὶ λύειν», ἢ ἄφεση αὐτῆ τῶν ἁμαρτιῶν θὰ πρέπει νὰ εἶναι κληρονομιά καὶ ἐπιβίωση τῶν ἐνθουσιαστικῶν καὶ χαρισματικῶν τάσεων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Τέτοιες τάσεις παρατηρήθηκαν κατὰ τὴν περίοδο τῶν διωγμῶν, ὅπου μάρτυρες καὶ ὁμολογητὲς παρέιχαν τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν στοὺς «ἐκπεσόντες» (de lapsis), ἀνεξαρτήτως τῆς γνώμης τῶν ἐπισκόπων. Στὴ συνέχεια, οἱ ἐνθουσιαστικὲς ἐκδηλώσεις, οἱ ὁποῖες ἔφθαναν μέχρι τὴν πλήρη ὑποτίμηση τῆς ἱεραρχίας καὶ τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, διακλαδώθηκαν μέσα ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦ Γνωστικισμοῦ καὶ τοῦ Μοντανισμοῦ σὲ διάφορες αἱρέσεις, ὅπως τῶν Μεσσαλιανῶν, τῶν Βογόμιλων κ.ἄ. Ὁ μοναχισμὸς, ποὺ συνδέεται μὲ τὰ μαρτύρια τῶν διωγμῶν ὡς μαρτύριο συνειδήσεως μέσα ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ σωματικὴ ἄσκηση³, φαίνεται πὼς διατήρησε, στὴ χαρισματικὴ του διάσταση, ὀρισμένες ἐνθουσιαστικὲς τάσεις⁴. Ἡ περίπτωση τῶν «περὶ τὸν Εὐστάθιον μοναχῶν», ποὺ καταδικάσθηκαν ἀπὸ τὴ σύνοδο τῆς Γάγγρας, ὑπῆρξε χαρακτηριστικὴ αἵρετικῶν πλέον ἀποκλίσεων. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προχώρησε στὴν ὑπαγωγή τοῦ μοναχικοῦ βίου στὴν ἐκκλησιαστικὴ πειθαρχία. Ἡ διαμόρφωση μοναστικῶν κανόνων ἀπὸ μεγάλες ἀσκητικὲς μορφές, ἢ ἐπιμονὴ στὸ κοινοβιακὸ σύστημα τοῦ μοναχισμοῦ, ἢ ὑπαγωγή τῶν μονῶν στοὺς κατὰ τόπους ἐπισκόπους (Δ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος) καὶ ἡ καλλιέργεια ἑνὸς βαθύτατα λειτουργικοῦ-ἀσκητικοῦ τρόπου ζωῆς θέτουν πλέον στὸ περιθώριο τὰ ἀπομεινάρια ὁποιασδήποτε ἐνθουσιαστικῆς-ἀντιεκκλησιαστικῆς τάσης. Τὰ μοναστήρια ἀναδεικνύονται σὲ κέντρα ἐμπλουτισμοῦ τῆς λειτουργικῆς καὶ μυστηριακῆς ζωῆς, ἐνῶ ἀπὸ τὸν ἕκτο αἰῶνα ἐπικρατεῖ ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγονται οἱ ἐπίσκοποι ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν μοναχῶν, γεγονός ποὺ μαρτυρεῖ ἔντονα τὴν ἐνότητα καὶ ἀλληλεπίδραση τοῦ ἐπισκοπικοῦ θεσμοῦ καὶ τῆς χαρισματικῆς ζωῆς.

Βέβαια, οἱ χαρισματικὲς τάσεις, ὅπως παρατηροῦνται στὸν ὀρθόδοξο μοναχισμὸ καὶ ἐν προκειμένῳ στὸν Βαρσανούφιο, ὄχι μόνον δὲν παρουσιάζουν τὶς ὑπερβολὲς τοῦ ἐνθουσιαστικοῦ κινήματος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἢ τῶν διαφόρων αἱρέσεων, ἀλλὰ σχετίζονται μὲ τὰ ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὰ ποὺ προσέλαβε σταδιακὰ ὁ μοναχισμὸς. Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὼς ὁ μοναχισμὸς στὴν προφητικὴ καὶ ἀντινομικὴ του διάσταση πρὸς τὴν ἐν τῷ κόσμῳ Ἐκκλησία διατήρησε τὸν λαϊκὸ χαρακτήρα του. Ἡ μοναχικὴ πολιτεία διακρινόταν ἀπὸ τὸν κληρὸ. Μάλιστα, στὰ παχωμιανὰ μοναστήρια δὲν δέχονταν κληρικούς παρὰ μόνον γιὰ τὴν τέλεση τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Στὸ *Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, ὁ Ἰωάννης Μόσχος

3. Πρβλ. ΒΨ, 244, «Ἀδελφέ, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἡ Γραφή ὅτι "οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν κατὰ Χριστὸν διωχθήσονται" (Β' Τιμ. 3.12). Πὼς δὲ καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ ἔσται διωχθῆναι; Ἐκ τῶν δαιμόνων, διωκόντων αὐτοὺς ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τῆς λατρείας αὐτοῦ».

4. Βλ. Ἄμ. Βεσελίνοβιτς, *Βαρσανούφιος ὁ Μέγας, Ἰωάννης ὁ Προφήτης καὶ Δωρόθεος ὁ Ἀββάς* (Βίος - Συγγράμματα - Διδασκαλία), Ἀθήναι 1941, σσ. 28-29.

καί ὁ Σωφρόνιος διηγοῦνται γιά τόν ἄββα Νεῖλο, τόν ὁποῖο ἐπισκέφθηκαν στήν ἁγία κορυφή τοῦ Σινᾶ, ὅτι ὁ ἄββας αὐτός καί ἡ συνοδεία του δέν ἀναγνώσκουν στίς ἀκολουθίες τους τά λόγια πού ἐκφωνοῦν οἱ κληρικοί, «ἵνα μὴ σφετερίζονται ἑαυτοῖς τήν ἱερωσύνην καί ἵνα μὴ τοὺς ὄρους τῶν πατέρων καταλύοντες...». Τὸ ἀντίθετο ἀποκαλύπτει κενοδοξία καί ὀδηγεῖ σέ ἐκκλησιαστικὴ ἀταξία. Δέν πρέπει, συνεπῶς, ὁ ἀνίερος μοναχὸς νὰ ἰδιοποιεῖται τήν ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία. «Τί οὖν ἑαυτοὺς ποιοῦμεν ποιμένας, πρόβατα ὄντες, τί γίνῃ κεφαλὴ, ποὺς τυγχάνων, τί στρατηγεῖν ἐπιχειροῦμεν, τεταγμένοι εἰς στρατιώτας... Ἐπέστησε γάρ τοὺς ἱερεῖς ὁ Θεὸς καί δέδωκεν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρείττονος μὲν τῆς ἐλπίδος καί τιμῆς ἀξίους»⁵. Τὰ χάρισματά τῶν μοναχῶν καί αὐτὴ ἡ πνευματικὴ πατρότητα δέν σχετίσθηκαν ἄμεσα μὲ τὴν ἱερωσύνη ἀλλὰ θεωροῦνταν θεοδίδακτες χαρισματικὲς καταστάσεις πού σχετίζονταν μὲ τὴν προσωπικὴ ἁγιότητα. Μπορεῖ, βέβαια, ἡ ἱερωσύνη νὰ μὴν εἶναι στοιχεῖο τοῦ μοναχισμοῦ, ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, ὅμως, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς ἱερωσύνης. Τὸ χάρισμα τῆς ἄφεσης τῶν ἁμαρτιῶν κατὰ τὴν ἀποστολικὴ Παράδοση συνιστᾶ σαφῶς περιεχόμενο καί λειτουργία τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος πού παραχωρήθηκε κατ' οἰκονομίαν καί στοὺς ἱερεῖς. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης, ἐρμηνεύοντας τὸ χάρισμα αὐτὸ τοῦ Βαρσανούφιου, θεωρεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ ἄμεση παρὰ Θεοῦ δωρεά, τὴν ὁποία ἀπέκτησε ὁ μέγας αὐτὸς ἀσκητὴς λόγῳ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης ὡς τελειότητα τῶν χαρισμάτων καί σύμπτωση μὲ τὴν ἐμπειρία καί τὴν χαρισματικὴ ζωὴ τῶν ἀποστόλων⁶. Πράγματι, πρόκειται γιὰ ἓνα ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα τοῦ μοναχισμοῦ. Ἡ τεκμαρτὴ ἁγιότητα καί χαρισματικὴ ζωὴ δίνει στοὺς μοναχοὺς τὴ δυνατότητα νὰ οἰκιοποιοῦνται τὸ ἐπισκοπικὸ καί ἱερατικὸ λειτουργημὰ τῆς ἄφεσης τῶν ἁμαρτιῶν; Ὁ μὴ χειροτονούμενος μοναχὸς ἔχει καί αὐτὸς τὴ δυνατότητα τῆς ἀφέσεως ἢ τὸ λειτουργημὰ τοῦ «δεσμεῖν τε καὶ λύειν» συνδέεται ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν ἱερωσύνη τῆς Ἐκκλησίας; Ἡ παράδοση τοῦ μοναχισμοῦ ἐμπεριέχει τὸ ἕκτακτο αὐτὸ χάρισμα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν;

Τὸ ζήτημα αὐτὸ τέθηκε μὲ ἔνταση κατὰ τὸν ἐνδέκατο αἰῶνα ἀπὸ τὸν ἅγιο Συμεὼν τὸν Νέο Θεολόγο. Ὑπερασπίζοντας τὸν πνευματικὸ τοῦ πατέρα Συμεὼν τὸν Εὐλαβῆ, ὁ ἅγιος Συμεὼν ὑποστήριξε ὅτι μοναχὸς δίχως ἱερωσύνη μπορεῖ νὰ παρέχει διὰ τῆς ἐξομολογήσεως συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν⁷, καθόσον τοῦτο δέν συνδέεται ἀπλῶς μὲ τὸν θεσμό τῆς ἱε-

5. Βλ. Δ. Τοάμη, *Τὸ Γεροντικὸν τοῦ Σινᾶ*, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 290-300.

6. Βλ. Νικόδημου Ἄγιορείτου, «Προοίμιον», *Βιβλὸς Ψυχοφειλεστάτη Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου*, ἐκδ. Σ. Σχοινᾶ, Βόλος 1960.

7. Βλ. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Ἐπιστολὴ Α' Περί ἐξομολογήσεως*, στή σειρά Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου, Ἔργα, τόμοι Α' - Γ' ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυβερνήτης», Θεσσαλονίκη 1988-1990, τόμ. Γ', σσ. 423-439. Πρβλ. PG 95, 296AC.

ρωσύνης ἢ μὲ τὸ μοναχικὸ σχῆμα, ἀλλὰ συνιστᾶ προσωπικὸ χάρισμα ἀγιότητος ποῦ ἀποκτᾶται μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Ὅτι γὰρ ἐνδέχεται εἰς μοναχὸν ἱερωσύνην μὴ ἔχοντα ἐξαγγέλλειν ἡμᾶς, τοῦτο ἀφ' οὗ τὸ τῆς μετανοίας ἐνδυμᾶ τε καὶ πρόσχημα ἐκ Θεοῦ ἐδωρήθη τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ καὶ μοναχοὶ ὠνομάσθησαν ἐπὶ πάντας εὐρήσεις γενόμενον, καθὼς ἐν ταῖς θεοπνεύστοις τῶν πατέρων γραφαῖς ἐγγράφεται, ἐν αἷς ἐγκύψας εὐρήσεις ὡς ἀληθῆ τὰ λεγόμενα. Πρὸ δὲ τούτων ἀρχιερεῖς μόνου τοῦ δεομεῖν καὶ λύειν τὴν ἐξουσίαν κατὰ διαδοχὴν ὡς ἐκ τῶν θείων ἀποστόλων ἐλάμβανον, τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος καὶ τῶν ἀρχιερέων ἀχρειομένων, εἰς ἱερεῖς βίον ἔχοντας ἄμωμον καὶ χάριτος θείας ἠξιομένους ἢ φρικτῆ ἐγχείρησις αὕτη προβέβηκεν· εἶτα καὶ τούτων ἀναμίξ γενομένων, τῶν ἱερέων ὁμοῦ καὶ ἀρχιερέων τῷ λοιπῷ ἐξομοιούμενων λαῷ καὶ πολλῶν ὡς καὶ νῦν περιπιπτόντων πνεύμασι πλάνης καὶ ματαιαῖς κενοφωνίας καὶ ἀπολλυμένων, μετήχθη, ὡς εἴρηται, εἰς τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, λέγω δὴ τοὺς μοναχοὺς, οὐκ ἐκ τῶν ἱερέων ἢ ἀρχιερέων ἀφαιρεθεῖσα, ἀλλὰ ταύτης ἑαυτοὺς ἐκείνων ἀλλοτριωσάντων»⁸. Οἱ πνευματέμφοροι μοναχοί, συνεπῶς, μπορεῖ νὰ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς ἄφεσης, δίχως τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι ὑποτιμῶνται τὰ μέλη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας. Ἰσως ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, παρότι ἀναγνώριζε κατ' ἀρχὴν ὅτι ἡ ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ἀνήκει στοὺς φυσικοὺς φορεῖς τῆς ἱερωσύνης, ἐξέφραζε μία βαθύτατη ἀνησυχία νὰ μὴ μεταβάλλονται τὰ ἐκκλησιολογικὰ λειτουργήματα ἀπὸ ἐσχατολογικῆς φανερώσεως τῆς Βασιλείας σὲ ἀπονεκρωμένους καὶ ἀπνεύματους θεομοῦς. Ὁ Ἰδιος ὁ Συμεὼν δὲν ἀμφισβήτησε ποτὲ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς χειροτονίας γιὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων ἢ αὐτὴν τὴν ἐγκυρότητά τους, ἀλλὰ ὑπογράμμισε ὅτι ἡ πνευματικὴ πατρότητα συνδέεται μὲ τὴν προσωπικὴ ἀγιότητα καὶ ὄχι μὲ τὸν θεσμικὸ χαρακτῆρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος καὶ μόνον⁹.

Τὸ ὅτι οἱ μοναχοὶ ὡς «ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τοῦ Θεοῦ» μποροῦν νὰ ἔχουν αὐτὸ τὸ λειτουργήμα, μαρτυρεῖται γιὰ τὸν ἅγιο Συμεὼν στὰ συγγράμματα τῶν πατέρων. Ὡστόσο, τέτοιες μαρτυρίες, πέρα ἀπὸ τὸ ἰδιάζον παράδειγμα τοῦ ἁγίου Βαρσανούφιου, τοῦ ἁγίου Συμεὼν τοῦ Στυλῆτη καὶ τοῦ ὁσίου Παύλου τοῦ Νέου, μᾶς εἶναι παντελῶς ἀγνωστες¹⁰. Κατὰ τὸν ἅγιο

8. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, *Ἐπιστολὴ Α', Περί ἐξομολογήσεως*, 11, στή σειρά Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου *Ἔργα*, τόμ. Γ', σ. 432.

9. Βλ. Ἀρχιεπ. Βασιλείου Κριβοσέν, *Μέσα στὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, 949-1022. Βίος - Πνευματικότητα - Διδασκαλία*, Θεσσαλονίκη 1983, σσ. 164-184. Πρβλ. Β. Χριστοφορίδου, *Ἡ πνευματικὴ πατρότης κατὰ τὸν Συμεὼν τὸν Ν. Θεολόγο*, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 50 ἔξ. Ο. Clément, *L'essor du christianisme orientale*, Paris 1964, σ. 36. P. Evdokimov, *La connaissance de Dieu selon la tradition orientale*, Lyon 1968, σ. 64.

10. Βλ. Καρπαθίου Ἐμμανουήλ, Μητροπολίτου Κῶ, *Ἐξομολογητικὴ*, τόμ. 1, σ. 147. Un moine de l'Église d'Orient, *La prière de Jésus*, Chevetogne 1963, σσ. 21-22. Πρβλ. Θεοδορήτου Κύρου, *Φιλόθεος Ἱστορία*, PG 82, 1477CD. Vita Saint Pauli Junioris, *Analecta Bollandiana* 11/1892, σ. 142.

Συμεών, ἡ ἔξουσία τοῦ «δεσμεῖν καὶ λύειν», πού παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους στοὺς ἐπισκόπους, μεταβιβάσθηκε κατόπιν στοὺς ἱερεῖς ἀλλὰ καὶ στοὺς μοναχοὺς. Δύο λόγοι φαίνεται πὼς συνέβαλαν σὲ μία τέτοια ἐξέλιξη. Ἡ ραγδαία αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χριστιανῶν ὀδήγησε στὴ μεταβίβαση τοῦ χαρισματικοῦ αὐτοῦ λειτουργήματος, κατ' οἰκονομίαν, ὅπως ἔγινε μὲ τοὺς ἱερεῖς, καὶ σὲ μοναχοὺς πού διακρίνονταν γιὰ τὴν προσωπικὴ τους ἀγιότητα. Ἡ ἠθικὴ κατάπτωση καὶ αἰρετικὴ ἀπόκλιση ἐπισκόπων καὶ ἱερέων ὑπῆρξε ἴσως ἡ σημαντικότερη αἰτία μετάδοσης τοῦ δικαίωματος αὐτοῦ καὶ στὴν τάξη τῶν μοναζόντων. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ ἅγιος Συμεών στρέφει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὰ βέλη του στὸ ἦθος τοῦ ἀνάξιου κληρικοῦ κυρίως, δίχως νὰ ἀρνεῖται τὴν ἐγκυρότητα τῶν μυστηρίων πού αὐτὸς ἐπιτελεῖ. Δὲν διευκρινίζεται, πάντως, ἂν ἡ μεταβίβαση τοῦ δικαίωματος αὐτοῦ γινόταν μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἢ ἂν τὸ ἐλάμβανε κανεὶς αὐτοδικαίως, λόγῳ τῆς ἀναγνωρισμένης ἀπὸ τὸ λαὸ ἀγιότητος τοῦ βίου του. Πράγματι, οἱ μοναχοὶ ὡς ἔξομολογητὲς καὶ πνευματικοὶ σύμβουλοι ἐπιζητοῦνταν ἀπὸ τὸν λαό, πού θαύμαζε τὴν ἀσκητικὴ βιοτὴ τους ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἦσαν χειροτονημένοι, δηλαδὴ ἱερομόναχοι. Ἡ ἐπιρροή αὐτῆ τῶν μοναχῶν, πού ἐμφανίζεται ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας αἰῶνες τοῦ μοναχισμοῦ, θὰ λάβει ἐκτεταμένη διάσταση κυρίως μετὰ τὴν Εἰκονομαχία. Ἐκτοτε, ἡ ἔξομολόγησι τῶν πιστῶν ἀπὸ μοναχοὺς θὰ γενικευθεῖ. Γι' αὐτὴ τὴ λειτουργία τῶν ἱερομονάχων ἢ ἴσως καὶ ἀπλῶν μοναχῶν οἱ ἐπίσκοποι, μὴ διαθέτοντας (κατάλληλους;) πρεσβυτέρους, ἔδιναν ἐνταλτήρια γράμματα. Τοῦτο συνέβη ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας, συμβαίνει ὁμοίως καὶ σήμερα μὲ πολλοὺς ἀγιορεῖτες ἱερομόναχους, πάντοτε, ὁμοίως, μὲ τὴν πρόσκληση καὶ τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου¹¹.

Ὡστόσο, ὁ Βαλσαμῶν, ὁ ἅγιος Συμεών Θεσσαλονίκης, ὁ Νικηφόρος Ὁμολογητὴς καὶ ἄλλοι βυζαντινοὶ κανονολόγοι ἀρνοῦνται κατηγορηματικὰ τὴ δυνατότητα τοῦ «ἀνίερου» μοναχοῦ νὰ δίδει ἄφεση «ἠερωμένος δὲ μοναχός, ἢ πολλῶ πλέον ἀνίερος, παρὰ γνώμην ἐπισκόπου τῷ Θεῷ καταλλάσσειν οὐ δύναται τὸν ἔξαγορεύσαντα... ἀνιέρῳ δὲ μοναχῷ οὐδὲ χάρισμα ἐπισκοπικὸν δίδωσιν ἔξουσίαν καταλλαγῆς»¹². Στὴν παράδοση καὶ πρακτικὴ τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ, ἔξαρχῆς μέχρι σήμερα, τὴν πνευματικὴ πατρότητα ὡς ἐξαγόρευσι τῶν λογισμῶν καὶ πνευματικὴ παιδαγωγία διακονοῦν χαρισματικὰ καὶ ἀπλοὶ μοναχοὶ δίχως χειροτονία. Τὸ μυστήριον, ὁμοίως, τῆς μετάνοιας καὶ ἔξομολόγησις τελεῖται

11. Βλ. Θ. Γιάγκου, *Ἰσαὰκ Μοναχοῦ Νομοζάνωνον Πρόχειρον*, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 70 ἔξ.

12. Βλ. Βαλσαμῶνος, *Ἀπόκρισις εἰς τὴν ΚΑ' ἐρώτησιν Μάρκου Ἀλεξανδρείας*, «Σύνταγμα Ἱ. Κανόνων», ἐκδ. Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. 4, σ. 464. Πρβλ. Συμεών Θεσσαλονίκης, *Ἀποκρίσεις πρὸς Γαβριὴλ Πενταπόλεως*, Ἐρώτησις ΙΓ', PG 155, 864AC· *Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν*, PG 155, 468AD. Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ, *Ἀπόκρισις 16*, «Σύνταγμα Ἱ. Κανόνων», τόμ. 4, σσ. 4310-ι.

μόνον ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο καὶ κατὰ παραχώρηση ἀπὸ ἐντεταλμένους πνευματικούς-ἱερεῖς ἢ ἱερομονάχους. Δίχως νὰ εἶναι συχνὰ σαφῆ τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν λειτουργιῶν, ἐμφανίσθηκε ἕνα εἶδος σύγχυσης ἢ καὶ ταύτισής τους¹³. Στὰ πλαίσια, λοιπόν, τῆς πνευματικῆς πατρότητας ὁ ἅγιος Νεῖλος ὁ ἀσκητῆς συμβουλεῖ: «Πρῶτα-πρῶτα προσευχήσου νὰ λάβεις τὸ χάρισμα τῶν δακρύων, γιὰ νὰ μπορέσεις ἔτσι νὰ μαλακώσεις τὴν ἀγριότητα τῆς ψυχῆς σου καὶ ἀφοῦ ἐξομολογηθεῖς ἐναντίον σου τὶς ἁμαρτίες σου στὸν Κύριο, νὰ λάβεις ἀπὸ Αὐτὸν τὴν ἄφεση»¹⁴. Ὁ σχολιαστὴς τῶν *Ἐρωταποκρίσεων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου* στὴν ἔκδοση τῆς Μονῆς Προδρόμου Καρέα¹⁵ προβαίνει σὲ μία διάκριση τῆς μυστηριακῆς τελετουργίας τῆς ἄφεσης ποῦ εἶναι ἴδιον τῆς ἱερωσύνης ἀφενός, ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψη τῆς μυστικῆς καὶ θείας πραγματικότητας τῆς ἄφεσης, ἔργο, ποῦ μπορεῖ νὰ ἐπιτελέσει ὁ πνευματέμφορος μοναχός, ἀφετέρου. Ὁ Βαρσανούφιος, λοιπόν, ὡς φορέας τοῦ προορατικοῦ χαρίσματος, δὲν παρέχει ἄφεση ἀλλὰ φανερῶνει καὶ ἐπιβεβαιώνει διακριτικὰ τὸ ἔργο τῆς θείας χάριτος. Πρόκειται, συνεπῶς, γιὰ ὑπέρβαση καὶ ὄχι γιὰ παράβαση τοῦ κατεστημένου.

Φαίνεται, πάντως, ὅτι ἡ περίπτωση τοῦ Βαρσανούφιου ὡς πρὸς τὸ χάρισμα τῆς ἄφεσης δὲν ἐνόχλησε τὴν ἐπισκοπικὴ ἐξουσία τῆς ἐποχῆς του, εἴτε γιὰτὴν ὑπῆρξε σπάνια καὶ μοναδικὴ εἴτε γιὰτὴν ἔχαιρε μεγάλης φήμης καὶ ἀγιότητος εἴτε τέλος γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ταυτόχρονα. Ὅφειλουμε, βέβαια, νὰ παρατηρήσουμε πὼς ὅταν ὁ Βαρσανούφιος κάνει λόγο γιὰ ἄφεση ἁμαρτιῶν, τὸ πράττει κατὰ τρόπο διακριτικὸ, παρότι κάποιος μοναχὸς τοῦ γράφει πὼς «ἐγὼ πιστεύω, ὅτι ὅσα ἂν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε, ἔσται λελυμένα»¹⁶. Νὰ πὼς ἐπιτελεῖ τὸ λειτουργημὰ του αὐτὸ ὁ μέγας γέρων: «Καὶ λέγει δέ σοι ὁ Θεὸς ὁ μέγας βασιλεὺς, ἀφένται σοι πᾶσα αἰ ἁμαρτία σου, προηγουμένως διὰ τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων τῶν ἁγίων καὶ διὰ τὴν σὴν εἰς αὐτὸν πίστιν»¹⁷, «καὶ πιστευσόν μοι μετ' ἀληθείας ὅτι ἰδοὺ συνεχώρησεν ὁ Θεὸς ὅλας σου τὰς ἁμαρτίας κατὰ τὴν αἴτησίν σου, ἀπὸ παιδὸς μέχρι τοῦ δεῦρο. Εὐλογητὸς ὁ θελήσας Θεός, ὅτι συνεχώρησέ σοι ὅλας»¹⁸.

Σὲ ἐρώτηση λαϊκῶν γιὰ τὸν τρόπο εὐλογίας τῆς κοινῆς τράπεζας, ὁ Ἰωάννης ἀπαντᾷ ὅτι ἡ εὐλογία τῶν κοσμικῶν δὲν εἶναι ὅμοια μὲ τὴν εὐλογία τῶν κληρικῶν, ἀλλὰ μία ἀπλὴ δοξολογία καὶ μνήμη τοῦ Θεοῦ¹⁹.

13. Βλ. Ἰω. Ἀγγελόπουλου, *Ἡ Μετάνοια κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Καθολικὴν Ἐκκλησίαν*, Ἀθῆναι 1998, σσ. 118-130, 323-335. Β. Χριστοφορίδου, σσ. 56-57, 123 ἔξ.

14. Βλ. *Περὶ Προσευχῆς 5*, Φιλοκαλία, ἐκδ. «Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας», τόμ. Α', σ. 220.

15. Βλ. Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Κείμενα Διακριτικὰ καὶ Ἠουχαστικά*, τόμ. Α', Καρέας 1996, σ. 304 ἔξ.

16. Βλ. *ΒΨ*, 185.

17. *ΒΨ*, 145.

18. *ΒΨ*, 147. Πρβλ. 215.

19. *ΒΨ*, 717. Πρβλ. 716.

Σὲ μοναχὸ χειροτονημένο ἱερέα πὺ ἐπέστρεψε ἀπὸ τὸν ἐρημικὸ βίῳ στὸ κοινόβιο, ὁ Ἰωάννης, πὺ δὲν εἶχε τὸ χάρισμα τῆς ἄφρασης, διακριτικὰ καὶ ἤπια δὲν δέχεται νὰ ἀσκήσει ποιμαντικὴ καὶ συμβουλευτικὴ διακονία λέγοντάς του: «Σὺ οὖν ὀφείλεις με θεραπεῦσαι. Σὺ γὰρ πρῶτος εἶ, ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ πνευματικός, ὅστις καλούμενος ἐλαίῳ ἀλείψαι τοὺς κακουμένους καὶ θεραπεύων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας, συμμίσγεις τῇ ἀλείψει καὶ ἄφρασι ἀμαρτιῶν. Ἐγὼ οὖν ὁ μὴ ψηφισθεὶς εἰς κληρὸν διὰ τὴν ἀναξιότητά μου... πῶς δύναμαι τῷ μείζονί μου συμβουλευσαι;»²⁰

Τὸ ἴδιο διακριτικὰ καὶ μὲ σεβασμὸ ἀπαντᾷ καὶ ὁ Βαρσανούφιος σὲ διάφορους ἐπισκόπους πὺ τὸν ρωτοῦν γιὰ ποικίλα ζητήματα²¹. Γιὰ τὸ ἂν πρέπει νὰ χειροτονηθεῖ κάποιος ἐπίσκοπος, ἂν πρέπει ἐπίσκοπος ἐκ μοναχῶν νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἐπισκοπὴ του χάριν τῆς μοναχικῆς ζωῆς, περὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπου, περὶ ἐκλογῆς ἀναξίου ἐπισκόπου, περὶ χειροτονίας κληρικῶν ἀπὸ ἐπίσκοπο, περὶ τῆς εἰσοδογῆς Μανιχαίων καὶ Ἀποσχιστῶν στὸ βάπτισμα, νοθεσίαι καὶ συστάσεις πρὸς ἐπισκόπους γιὰ ποικίλα πνευματικὰ καὶ διοικητικὰ θέματα κ.λπ. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Γάζας πὺ ἀντιμετώπιζε προβλήματα, γιατί παρέβλεψε κάποιες διατάξεις γιὰ νὰ γίνει ἀρεστὸς σὲ κάποιους, ἔφθασε σὲ κατάσταση θλίψης καὶ ἀπελπισίας. Θέλοντας νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ θέση του, ἀπευθύνθηκε στὸν Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος τὸν στήριξε πνευματικὰ συμβουλευόντάς τον νὰ μὴν παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴ του, ἀλλὰ νὰ συνεχίσει νὰ ὀρθοτομῇ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος, ἀπευθυνόμενος καὶ πρὸς τὸν Βαρσανούφιο, τοῦ ἔγραψε: «προσπίπτω οὖν σοι, δέσποτα, αἰτησὼν μοι συγχώρησιν...»²². Ὁ ἀββᾶς τοῦ συνέστησε νὰ ἀγωνισθεῖ πνευματικὰ, νὰ ἐλέγξει μὲ παρηγορία, νὰ ἐπιτιμήσει καὶ νὰ παρηγορήσει ἔτι ὅπως πρέπει νὰ κάνει ὁ πνευματικὸς διδάσκαλος καὶ ἐπίσκοπος τοῦ Θεοῦ. Παρομοίως, σὲ νεοχειροτόνητο ἐπίσκοπο πὺ θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ἀνάξιο γιὰ τὴν ἀρχιερατικὴ διακονία, τὸν συμβουλεύει νὰ μὴν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπισκοπὴ του, λέγοντάς σ' αὐτόν: «κἀγὼ πιστεύω ὅτι νεύματι Θεοῦ ἐγένου καὶ οὐκ εἶ μισθωτός, ἀλλὰ ποιμὴν»²³. Ὁ Ἰωάννης, ἀκόμη, συμβουλεύει κάποιον χωροεπίσκοπο πὺ ἠθελε νὰ παραιτηθεῖ καὶ νὰ ἀναχωρήσει σὲ μοναστήρι, νὰ μὴν τὸ πράξει²⁴. Σὲ ὅλες τὶς ἀποκρίσεις πρὸς ἐπισκόπους ὁ Βαρσανούφιος ἐκφράζει τὸ σεβασμὸ του πρὸς τὸ ἐπισκοπικὸ λειτουργημὰ καὶ χάρισμα. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ φθαρτὰ σώματα θὰ ἀναστηθοῦν στὰ ἔσχατα τῆς Βασιλείας καὶ θὰ λάμπουν ἀπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἴδιο συμβαίνει κάθε φορὰ ὅταν, αἴφνης, κάποιος χειροτονεῖται

20. *BΨ*, 139.

21. *BΨ*, 788-841.

22. *BΨ*, 826.

23. *BΨ*, 804.

24. *BΨ*, 789.

ἐπίσκοπος καὶ λαμβάνει τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης καὶ τὴ δόξα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος²⁵.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΗ

Σὲ μία ἐποχὴ ἔντονων συζητήσεων καὶ θεολογικῶν ἐρίδων γιὰ τὴ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη καὶ τοῦ Εὐαγρίου, πού κληροδότησαν στὴ μοναστικὴ πραγματικότητα ἕνα εἶδος διανοητικοῦ καὶ χαρισματικοῦ ἐκλεκτικισμοῦ, οἱ *Ἐρωταποκρίσεις Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου* κινοῦνται σὲ ἕνα ἐντελῶς βιβλικὸ καὶ γνήσια ἐκκλησιολογικὸ κλίμα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἕνας νεοπλατωνίζων πνευματοκρατικὸς ἀσκητισμὸς γοήτευσε ὀρισμένες τάσεις τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Στὸ πλαίσιο τοῦ Ὁριγενισμοῦ ἀλλὰ καὶ τῆς σκέψης τοῦ Εὐαγρίου, ἡ Ἐκκλησία θεωροῦνταν ἀποκλειστικὰ ὡς τὸ θεραπευτήριό τοῦ νοῦ ἀπὸ τὰ πάθη, ἐνῶ ὁ μοναχισμὸς ἐκλαμβανόταν ὡς ἡ ἀποκλειστικὴ μέθοδος μιᾶς μυστικῆς ἔνωσης τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν Θεό. Σὲ μία τέτοια ἀντίληψη, ἡ Εὐχαριστία ἀλλὰ καὶ κάθε μυστηριακὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔχει παρὰ μόνον συμβολιστικὸ καὶ ἀλληγορικὸ νόημα. Κυριαρχεῖ ὁ τύπος τοῦ χαρισματικοῦ καὶ πνευματικοῦ πιστοῦ, πού κατανοεῖ τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον τῶν βιβλικῶν τύπων. Τὰ λειτουργήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἂν δὲν ἀτονοῦν πλήρως, ἀφοροῦν ἀπλῶς τὸ ἐπίπεδο τῶν ἀπλοϊκῶν πιστῶν. Ὅπως ἦταν φυσικὸ, μία σειρὰ ἀπὸ ποιμαντικά καὶ θεσμικὰ προβλήματα ἔκαναν τὴν ἐμφάνισή τους στὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ. Τέτοια προβλήματα ἐντοπίσθηκαν ὡς ἕνα εἶδος πολωτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῆς θεσμικῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ χαρισματικοῦ στοιχείου, ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν, εὐχαριστιακῆς-μυστηριακῆς ζωῆς, ἀφενός, καὶ ἀσκητικῆς καθαρότητος, ἀφετέρου.

Στὰ διακριτικὰ καὶ ἡσυχαστικὰ κείμενα τοῦ Βαρσανουφίου καὶ τοῦ Ἰωάννη, ἡ ἀσκητικὴ καὶ θεραπευτικὴ ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας συνυφαίνεται ἄρρηκτα μὲ τὴν εὐχαριστιακὴ καὶ μυστηριακὴ ὄψη τῆς. Ἀσκησις καὶ Εὐχαριστία συναποτελοῦν τὶς ἐκκλησιολογικὲς συνιστώσες τοῦ ὀρθόδοξου ἤθους²⁶. Ἡ εὐχαριστιακὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει ἔμπρακτα τὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνῃ πρόσωπο, «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ» μέσα στὴν ἱστορία, νὰ ὑπερβεῖ τὴ βιολογικὴ του ὑπόσταση, ἢ ὅποια τελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου. Τὸ πρόσωπο διὰ τῆς Εὐχαριστίας, ἐδῶ καὶ τώρα, ἤδη καὶ ὄχι ἀκόμη, προγεύεται τὰ ἔσχατα. Τοῦτο ἀκριβῶς συνιστᾷ καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀσκητικοῦ ἤθους τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς. Δίχως τὸ εὐχαριστιακὸ ὑπόβαθρο, ἡ ἀσκησις εὐκόλα ἐκτρέπεται σὲ μία πνευματικὴ ἐγκύμνασις καὶ

25. *ΒΨ*, 607.

26. Βλ. Στ. Παγκάρογλου, «Εὐχαριστία καὶ ἀσκησις. Οἱ ἐκκλησιολογικὲς συνιστώσες τοῦ ὀρθόδοξου ἤθους», στὸ συλ. τόμο *Σύναξις Εὐχαριστίας. Χαριστήρια εἰς τὴν τοῦ Γέροντος Ἀιμίλιανου*, Ἀθήνα 2003, σσ. 335-364.

αυτοπειθαρχία, σὲ ἰδιωτικό καὶ στενά ἠθικό ἐπίτευγμα. Διὰ τῆς Εὐχαριστίας, ὁ πιστὸς ἐνοποιεῖ τὴν ἀσκητική του συνεργία μετὰ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ἀλληλοπεριχωρεῖ τὸ ἦθος του μετὰ τὸν τρόπο ὑπάρξεως τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης. Καμιά θεολογία καὶ πείρα τῆς θείας χάριτος δὲν ὑφίσταται στὰ κείμενα τῶν *Ἐρωταποκρίσεων* ὑπεράνω ἢ καὶ ἐκτὸς τῆς μυστηριακῆς ζωῆς. Ὁ διάχυτος πνευματολογικὸς παράγοντας συνδέεται ὀργανικά μετὰ μία δοξολογικὴ παρὰ δογματικὴ ἐπίκληση τῆς Χριστολογίας καὶ τῆς Τριαδολογίας, δίχως νὰ συνιστᾷ ἓνα εἶδος πνευματομονισμοῦ, ποῦ θὰ ἀφοροῦσε μία ξεχωριστὴ καὶ αὐτόνομη πνευματικότητα τῶν χαρισματοῦχων. Διὰ τοῦ Πνεύματος, ὁ Χριστὸς γίνεται μία ἐμπειρικά μεθεκτικὴ πραγματικότητα στὴ ζωὴ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὴ συνύφανση αὐτὴ τοῦ εὐχαριστιακοῦ καὶ ἀσκητικοῦ στοιχείου τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς ἐκφράζουν ἐντονα τὰ κείμενα τῶν δύο ἀββάδων τῆς ἐρήμου τῆς Γάζας. Ἄν ὁ Ἰωάννης συνιστᾷ ὡς ἀποστολικὴ Παράδοση τὴ συμμετοχὴ στὴς εὐχαριστιακὰς συνάξεις²⁷, ἐπισημάνανε ἤδη ὅτι ὁ Βαρσανούφιος στὸν ἐγκλειστο τρόπο τοῦ βίου του δεχόταν ἀνελλιπῶς κάθε ἐβδομάδα, ἐντὸς τοῦ κελιοῦ του, τὴ θεία κοινωνία, τὴν ὁποία τοῦ μετέφερε ὁ ἡγούμενος Σέριδος. Τοῦτο συνιστᾷ, ἀσφαλῶς, μία ἀσκητικὴ ἰδιορρυθμία, ἴσως καὶ ὑπερβολή, ἀφοῦ ὁ Βαρσανούφιος δὲν συμμετεῖχε καὶ στὴ σὺνάξη τῆς Κυριακῆς, ὅπως ὄριζαν οἱ κανόνες καὶ τὰ ἦθη γιὰ τὴ ζωὴ τῶν κελιωτῶν μοναχῶν. Αὐτός, ὅμως, ἦταν ἐγκλειστος. Μεταλαμβάνοντας τὴν θεία κοινωνία, δηλαδὴ τὴ μυστηριακὴ χάρη, ἀναζητοῦσε ἔνδον στὴν ἡσυχαστικὴ καὶ νηπτικὴ ἀσκησιὴ τὴν θεωρία τοῦ Θεοῦ. Ἡ μυστικὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς χριστοκεντρικῆς θεᾶς τοῦ Θεοῦ καθίσταται πραγματικότητα μετὰ τὴν ἀσκητικὴ καὶ μυστηριακὴ ζωὴ τῶν ἡσυχασόντων²⁸. Ὁ ἐσωτερικὸς ἀνακαινισμὸς καὶ τὰ φανερά ἢ μυστικὰ χαρίσματα, μετὰ ἀποκορύφωμα τὴ θεὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ θέωση, ἀποτελεῖ γιὰ τὴ μοναστικὴ ἐμπειρία τῶν δύο ἀββάδων καρπὸ τῆς μυστηριακῆς χάριτος καὶ τῆς ἀνθρώπινης συνεργίας στὸ μέτρο τῆς ἀσκητικῆς ἐτοιμασίας καὶ καθάρσεως.

Ὁ Βαρσανούφιος συμβουλεῖ ἡσυχαστὴ μοναχό, ποῦ τὸν ρώτησε σχετικὰ μετὰ τὸν ἐνάρετο βίον, νὰ συμμετέχει στὴν Εὐχαριστία: «νὰ ἀγιαξῆσαι τρώγοντας τὸ πασχάλιο Δεῖπνο καὶ νὰ κοκκινίζουσιν τὰ χεῖλη σου ἀπὸ τὸ ἅγιο καὶ τίμιο Του αἷμα»²⁹. Ὁ Ἰωάννης, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Σέριδος ἔλεγε ὅτι οὐδέποτε τὸν εἶδε «ἐκτὸς δακρῶν μεταλαμβάνοντα τῆς ἀγίας κοινωνίας»³⁰, συνιστᾷ σὲ ἡσυχαστὴ ποῦ ἀσθενεῖ νὰ λαμβάνει στὸ κελλί του τὴν θεία κοινωνία. Ὡς ἄρρωστος δὲν θὰ κατακριθεῖ, ἀφοῦ ὄντως δὲν κα-

27. *ΒΨ*, 751.

28. Βλ. Στ. Γιαγκάζογλου, *Κοινωνία θεώσεως. Ἡ σύνθεση Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμά*, Ἀθήνα 2001, σσ. 425-456.

29. *ΒΨ*, 122.

30. *ΒΨ*, 570.

ταφρονεῖ τὴν σύναξη, «ἄλλωστε ὁ ἀρχίατρος Χριστὸς ἀπὸ μόνος του ἐπισκέπτεται τοὺς βαριά ἀρρώστους, ἐμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐξουθενωμένους»³¹. Ὁ Βαρσανούφιος ἐξηγεῖ στὸν ἀββᾶ Εὐθύμιο πῶς, ἂν καὶ δέχεται τὴν καθημερινὴ ἰατρεία τῆς εὐχαριστιακῆς μετάληψης, δίχως τὴν συνεργασία καὶ τῆς δικῆς του ἀσκητικῆς προαίρεσης καὶ ἐλευθερίας δὲν θὰ θεραπευθεῖ³². Ἡ εὐχαριστιακὴ κοινωνία εἶναι θεραπευτικὸ μέσο, «καθάρσιον γέρας», ὅπως θὰ πεῖ ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας. Ἡ συνεργία ἀσκητικῆς ἐλευθερίας καὶ μυστηριακῆς χάριτος εἶναι ὁ ἀσφαλῆς ὄρος τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Περιγράφοντας σὲ διάκονο-μοναχὸ τοὺς ἀναβαθμικοὺς τῆς εὐχαριστιακῆς λειτουργίας καὶ ἀναφορᾶς, ὁ Βαρσανούφιος τονίζει μὲ ἔμφαση τὸ θεολογικὸ ρεαλισμὸ τῆς Εὐχαριστίας, ὅπου ὅλα ἐκλαμβάνονται μὲ νόημα πνευματικόν. Μέσα στὸ φῶς τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ὁ διακονῶν «βαστάζει γάρ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἀθανάτου Βασιλέως», γίνεται «ὄλος ὀφθαλμὸς», ὅπως τὰ λειτουργικὰ καὶ δοξολογικὰ πνεύματα τῶν ἀγγέλων, καθὼς ἀπὸ τὴν ψυχὴ του ἀπομακρύνεται κάθε δαμιονικὸ πάθος «καὶ βλέπει λοιπὸν ὅτι ἀνέτειλεν αὐτῇ τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν», αὐξάνει ὁ πόθος τῆς νὰ χορτάσει ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα. «Καὶ προσελθοῦσα ἐν φόβῳ, κοινωνὸς γίνεται τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος καὶ ἀνεξάλειπτος γίνεται ἡ γεῦσις ἐν αὐτῇ, φυλάττουσα αὐτὴν ἀπὸ παντὸς πάθους». Μονάχα φορῶντας τὸν χιτῶνα τῶν ἀρετῶν καὶ ὄχι ἀπλῶς τὰ πιδ ἀκριβὰ λειτουργικὰ ἄμφια, κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἱερῆς διακονίας, γίνεται κανεὶς ἄξιος νὰ κοινωνήσῃ στὰ ἅγια μυστήρια³³. Ἀπευθυνόμενος σὲ λαϊκὸ ὁ ἐγκλειστος ἀββᾶς λέγει πῶς ὁ Θεὸς τοῦ ἔδωσε τὰ πάντα στὴ ζωῇ, κυρίως ὁμῶς τὴ μονὴ τῆς μετανοίας του, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀξίωσε νὰ μεταλαμβάνει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα του. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχουμε χρέος νὰ ὑποφέρουμε μὲ τὸν ἀσκητικὸ ἀγῶνα μας, μολονότι ποτὲ δὲν μποροῦμε ἐπαξίως νὰ τὸν εὐχαριστήσουμε³⁴.

Ὁ Ἰωάννης παραγγέλλει σὲ κάποιον εὐσεβῆ λαϊκὸ νὰ μὴν πολυπραγμονεῖ σχετικὰ μὲ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, καθόσον δεχόμεστε τὸν ἴδιο τὸν Χριστό. Ἐφόσον τὸ μυστήριον παρεδόθη «εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν», δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἐμποδίζει τὸν ἑαυτὸ του, κρίνοντάς τον ὡς ἁμαρτωλό, νὰ προσέλθῃ στὴ θεία κοινωνία. «Ἄν ἦταν ἄξιος νὰ προσέλθῃ πρὸς Αὐτόν, δὲν θὰ εἶχε ἁμαρτίες». Στὸ ἦθος τῆς ἀσκήσεως ἐντάσσεται σαφῶς καὶ ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου νὰ ὑπερβεῖ τὴ βιολογικὴ του ὑπόσταση. Αὐτὴ ἡ ἐπίγνωση δὲν ὀδηγεῖ σὲ θανάσιμη ἀπελπισία καὶ στὴν παραίτηση, ἀλλὰ στὸ εὐχαριστιακὸ καὶ ἀσκητικὸ ἦθος τῆς μετανοίας. Στὴ μετάνοια ὡς πεμπτοσύνη τῆς μοναστικῆς βιοτῆς, δοκιμάζεται ἡ ἀδιάκοπα ἢ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου νὰ

31. *ΒΨ*, 140.

32. *ΒΨ*, 155.

33. *ΒΨ*, 241.

34. *ΒΨ*, 404.

ἐπαναπροσλαμβάνει τὴν ἐπαναστατημένη φύση του καὶ νὰ ἐπανεπιδείξει τὸ ζωηφόρο σῶμα τῆς Εὐχαριστίας. «Ἐχε δὲ σεαυτὸν ἐξουδενωμένον ἐν πᾶσι καὶ σώζῃ»³⁵. Ἡ αἴσθησις τῆς ἁμαρτωλότητος, τὸ προνόμιον αὐτὸ τῆς ἀπελπισίας, δὲν πρέπει νὰ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν Εὐχαριστίαν. Μὲ βαθιὰ γνώσιν τῆς ἀνθρώπινης ψυχολογίας καὶ συνείδησης, ὁ διορατικὸς Ἰωάννης συμβουλεύει: «Ἐχε οὖν σεαυτὸν ἁμαρτωλὸν καὶ κακῶς ἔχοντα, καὶ πρόσσελθε τῷ δυναμένῳ σῶσαι τὸν ἀπολωλότα»³⁶. Ἡ ἀπελπισία τοῦ χριστιανοῦ δὲν εἶναι ποτὲ εἰς θάνατον. Ἡ δίνη τῆς ἁμαρτίας, ἡ γεύσις αὐτῆς τῆς κολάσεως τοῦ Ἄδου, εἶναι μία πικρὴ ὑπαρξιακὴ αἴσθησις ποὺ δὲν πρέπει, ὡστόσο, νὰ ἀποθαρρύνει τὸν πιστό. Τὴν ἴδια πραγματικότητα ἀκριβῶς τόνιζε μὲ ἔντονα ὑπαρξιακὸ τόνο ὁ ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης γιὰ τὴν μνήμη τοῦ Ἄδου, ὡς «τὸ μυστήριον τῆς πτώσεως καὶ τῆς λυτρώσεως», στὴν ἀκατάληπτη φράση του, «κράτει τὸν νοῦν σου εἰς τὸν ἄδην, καὶ μὴ ἀπελπίζου»³⁷. Ἡ ἀπώλεια τῆς χάριτος δὲν πρέπει νὰ σημαίνει καὶ πλήρη ἀπόγνωσις καὶ ἀπιστία, ἀλλὰ ἀναμονὴ καὶ προσδοκία γιὰ τὴν ἐπάνοδο καὶ δεξιῶσίν της. Ἐξάπαντος, ἡ ἐμπειρία τοῦ Ἄδου ὡς ἀρνητικὸ βίωμα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἴδιον θέλημα, καθόσον τὸ δικαίωμα στὴ μοναστικὴ βιοτὴ «εἰς τὸν Ἄδην καταφέρει τὸν ἄνθρωπον».

Συνεπῶς, ὅσοι προσέρχονται στὸ μυστήριον τῆς Εὐχαριστίας ὡς ἁμαρτωλοὶ καὶ τραυματισμένοι καὶ ὡς ἔχοντες ἀνάγκη ἐλέους, λαμβάνουν ἴαση ἀπὸ τὸν Χριστὸ ποὺ τοὺς καθιστᾷ ἀξιῶς τῶν μυστηρίων του, ἀφοῦ ἐκεῖνος εἶπε «οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν» (Ματθ. 9,13). Ὅποιος, ὅμως, χωρὶς ἐπίγνωσις καὶ ντροπὴ παραμένει ἐκουσίως στὰ ἴδια πάθη καὶ συνάμα προέρχεται στὴν εὐχαριστιακὴ κοινωνία, γίνεται ἀπὸ μόνος του ἀξιοκατάκριτος. Γιατί, κατὰ τὸν Ἰωάννη Χρυσόστομο, «ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει» (Α' Κορ. 11,29). «Κανεῖς, βέβαια, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρήσῃ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ ἀξιοῦ τῆς θείας μεταλήψεως, ἀλλὰ πρέπει νὰ αἰσθάνεται ὅτι εἶναι ἀνάξιος καὶ νὰ πιστεῦει ὅτι ἀγιάζεται μεταλαμβάνοντας τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ θὰ τοῦ γίνῃ σύμφωνα μὲ τὴν πίστιν του διὰ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»³⁸.

Σὲ μίαν ἀπόκρισίν του ὁ Βαρσανούφιος συνοψίζει συνθετικὰ τὴ σχέση καὶ ἀλληλεπίδρασις Εὐχαριστίας καὶ ἄσκησις στὸ μυστήριον τῆς θεώσεως τοῦ πιστοῦ. Ὅπως ὁ ἄμωμος ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ προσφέρθηκε θυσία ζῶσα, γιὰ νὰ ζήσει ὁ κόσμος, ἔτσι καὶ ὅποιος τρώει αὐτὸν τὸν ἀμνὸν, προσφέρεται καὶ αὐτὸς θυσία, πραγματικὰ καὶ ἀληθινά, καὶ παύει νὰ ὑπόκειται σὲ οἰονδήποτε μολυσμὸ σαρκὸς καὶ πνεύματος (Β' Κορ. 7,1).

35. ΒΨ, 379.

36. ΒΨ, 463.

37. Βλ. Ἀρχιμ. Σωφρονίου Σαχάρωφ, Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης, Essex, 1995, σσ. 275-282.

38. Βλ. ΒΨ, 464.

Ἡ συνεργία εὐχαριστιακῆς χάριτος καὶ ἀσκητικῆς ἀγωγῆς καταργεῖ τὰ πάθη καὶ τοὺς ἐμπαθεῖς λογισμοὺς. Ὅποιος, λοιπόν, νομίζει ὅτι ἔχει ἤδη προσφέρει τὸν ἑαυτό του στὸν Θεό, ἐλέγχει τὸν ἑαυτό του καί, ἂν δὲν βρεῖ ἴχνος ἀπὸ τὴν φθοροποιὸ αὐτὴ δύναμη πού μπορεῖ καὶ νὰ κρύβεται στὰ ἔγκατα τῆς ὑπαρξῆς του, τότε ἔχει νεκρωθεῖ μαζί με τὸν Ἰησοῦ, «ζῶν καὶ καθήμενος» μέσα στὴ δόξα του. Τότε, πλέον, ἀφοῦ καθάρθηκε ἀπὸ τὰ πάθη, εἶναι συγκαθήμενος μετὰ τὸν Χριστό, πού ζητᾶ ὅσοι πιστεύουν σ' Αὐτὸν νὰ εἶναι ὅλοι ἕνα, ὅπως αὐτὸς εἶναι σὲ ἐνότητα μετὰ τὸν Πατέρα (Ἰω. 17,20-21). Ἔτσι, λοιπόν, διὰ τῆς ἀσκητικῆς καθαρότητος καὶ τῆς εὐχαριστιακῆς μετοχῆς, οἱ πιστοὶ πού ἀξιώνονται νὰ λάβουν τὴν θέωση ἐνώνονται μετὰ τὸν Υἱὸ καὶ μετὰ τὸν Πατέρα, ἐξαιτίας τῆς ἐνότητος τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος³⁹. Τὸ ἀσκητικὸ καὶ εὐχαριστιακὸ ἦθος ἀποσκοπεῖ «εἰς ἐκείνην τὴν ἐνότητα ἣτις κέκτηται διδάσκαλον τὴν Ἁγίαν Τριάδα», σύμφωνα μετὰ τὸν ἅγιο Ἰσαάκ τὸν Σύρο⁴⁰.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΑΓΑΠΗΣ

Κάθε μορφή καὶ τρόπος τῆς μοναστικῆς βιοτῆς ἔχει κέντρο καὶ σκοπὸ τὴν πραγμάτωση τῆς δίχως ὄρια ἀγάπης κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ μοναχός, εἴτε κοινοβιότης εἴτε ἐρημίτης εἴτε ἡσυχαστὴς εἴτε ἐγκλειστος, πρέπει νὰ καίγεται στὴν καρδιά του ἀπὸ ἀγάπη γιὰ ὀλάκαρη τὴν κτίση. Ὁ ἐγκλειστος καὶ νεκρὸς γιὰ τὸν κόσμον Βαρσανούφιος παρακαλοῦσε τὸν Θεό: «Δέσποτα, ἡ συνεισένεγκέ μοι τὰ τέκνα μου εἰς τὴν βασιλείαν σου, ἢ καμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου σου»⁴¹. Τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀκρότητα καὶ ὁ παροξυσμὸς τῆς ἀγάπης ὡς λειτουργημάτων πρεσβείας καὶ μέριμνας τοῦ πνευματικοῦ πατέρα γιὰ τὰ τέκνα του, ἀλλὰ καὶ ἡ βαθιὰ αἴσθησις τῆς Ἐκκλησίας ὡς *κοινωνίας ἀγάπης*. Ἡ σωτηρία δὲν εἶναι γεγονός ἀτομικὸ, ἀλλὰ ὑπόθεσις τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἕνας Χριστὸς ἐνσωματώνει τὴν ὑπαρξὴ του καὶ περιλαμβάνει διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τοὺς πολλούς. Ἡ δύναμη πού μαλάσσει, θεραπεύει καὶ συνδέει ὅλα τὰ μέλη εἶναι ἡ θυσιαστικὴ ἀγάπη πού ἐμπρακτα μᾶς ἔδειξε ὁ Χριστός⁴². Πὰ τὸν λόγο αὐτό, ὁ ἅγιος Σιλουανὸς ἔλεγε ὅτι ἡ σωτηρία μας βρίσκεται στὸν ἀδελφὸ μας⁴³ καὶ ὁ ἄββᾶς Ποιμὴν «πὼς τὴν ὥρα πού σκεπάζουμε τὸ ἁμάρτημα τοῦ ἀδελφοῦ, σκεπάζει καὶ ὁ Θεὸς τὸ δικὸ μας ἁμάρτημα»⁴⁴. Ἡ διακριτικὴ αὐτὴ στάσις ἀναφέρεται φιλάν-

39. Βλ. Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, *Κείμενα Διακριτικά καὶ Ἠουχαστικά* (Ἀπόκρισις 137, Ἀδολεσχία πάνω στὸ γράμμα «Η», γ), ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Καρφέα, τόμ. Γ, σ. 513.

40. Βλ. *Λόγος ΠΔ'*, ἐκδ. Σπανοῦ, σ. 323.

41. *ΒΨ*, 110.

42. *ΒΨ*, 156.

43. Βλ. Ἀρχιμ. Σωφρονίου Σαχάρωφ, *Ὁ Ἅγιος Σιλουανὸς ὁ Ἀθωνίτης*, σ. 470.

44. Βλ. *Ἀποφθ. Πατέρων*, Ποιμὴν, PG 65, 337A.

θρονα ακόμη και έναντι τῶν αἰρετικῶν. Ἡ βαθιὰ αἴσθησις τῆς ἁμαρτω-
 λότητος κάνει τὸν Ἰωάννη νὰ πενθεῖ γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ αἰρετι-
 κοῦ ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀντὶ νὰ τὸν ἀναθεματίζει δεικτικά,
 εὐχεται παρακλητικά γιὰ τὴν μετάνοια καὶ ἐπιστροφή του. Ἄλλωστε, κα-
 θένας ποὺ δὲν τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ εἶναι αἰρετικός. «Οὐκοῦν ὁ
 μὴ ποιῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ οὐκ ἀγαπᾷ αὐτόν, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν αὐτόν
 ὑπὸ τὸ ἀνάθεμά ἐστι»⁴⁵. Στὴν ἴδια προοπτικῇ, ὁ Ἰωάννης ἀκόμη θεωρεῖ
 ὡς ἀπάνθρωπο νὰ ἐγλωβίζεται φαρισαϊκὰ ὁ Θεὸς σὲ μιὰν ἀποκλειστι-
 κότητα ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει σπλαχνικὰ ὡς πλησίον καὶ ὡς ἀδελφὸ καὶ
 αὐτὸν τὸν ἀλλόθρησκο⁴⁶.

Βασικὸ συστατικὸ τῆς μοναχικῆς ζωῆς εἶναι ὁ ἄλλος. Γιὰ τὸ λόγο
 αὐτὸ καί, πέραν τοῦ κοινοβιακοῦ ἀκόμη τρόπου, ἡ ἔλλειψη τῆς ὑπακοῆς
 καὶ τῆς πνευματικῆς πατρότητος εἶναι ἀδιανόητη γιὰ τὸν μοναχικὸ βίο.
 Ὁ Βαρσανούφιος καὶ ὁ Ἰωάννης, παρότι ἐγκλειστοί, εἶναι ἀχώριστοι
 ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν ἀδελφῶν. Μὲ γλώσσα τρυφερῆ καὶ διάθεση ἀγα-
 πητικῆ, ποὺ ἐνίοτε ἐκπλήσσει, ὁ Βαρσανούφιος ἀπευθύνεται σὲ μοναχὸ
 ποὺ τοῦ ὑπαγορεύει τοὺς λογισμοὺς του, ὡς ἐξῆς: «Μαρτύρομαί σοι ἐνώ-
 πιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἠπλωται μετὰ σοῦ ἡ καρδία μου, ὡς οἶδεν ὁ πλάσας
 αὐτὴν Θεός»⁴⁷. Ἡ ἄσκησις τῆς πνευματικῆς πατρότητος ὡς λειτουργη-
 μα παρακλήσεως, ὡς κοινωνία ἀγάπης, θάλπει καὶ θεραπεύει συνάμα, ἄλ-
 λοτε μὲ τὴν ράβδο τῆς ἀγάπης καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν ράβδο τῆς ἐπιτίμησης. Ἡ
 αὐστηρὴ ἄσκησις τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννη δὲν τὸν ἐμπόδισε νὰ ἐνδιαφερθεῖ μὲ
 στοργὴ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ ἔχει ὁ ὑποτακτικὸς του, ὁ ἀββᾶς Δωρόθεος,
 ὡς καλοκαιρινὰ καὶ χειμερινὰ ἐνδύματα⁴⁸. Ὁ Βαρσανούφιος θεωροῦσε
 τοὺς μοναχοὺς τοῦ κοινοβίου ὡς ἓνα σῶμα⁴⁹. Γι' αὐτὸ καὶ προέτρεπε τὸν
 ἀββᾶ Δωρόθεο στὴν σπουδὴ καὶ ἄσκησις τῆς ἱατρικῆς τέχνης στὸ νοσο-
 κομεῖο τῆς μονῆς ὡς πνευματικὸ ἐργόχειρο στὴ διακονία τῶν ἀδελφῶν⁵⁰.
 Ἡ κοινοβιακὴ πολιτεία ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀγάπη ὡς διακονία. Μὲ τὴν
 ἐμπρακτὴ ἀγάπη, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν προσφορὰ ἐργασίας σὲ ποικί-
 λα διακονήματα ὡς τὴν ὑπηρεσία καὶ φροντίδα τῶν γερόντων καὶ τῶν
 ἀσθενῶν, διαρθρώνεται σύσσωμο καὶ ἀλληλοπεριχωρούμενο τὸ σῶμα
 τῆς ἀδελφότητος. Ἡ ἀνάληψη καὶ διεξαγωγὴ τοῦ διακονήματος γίνεται
 πρὸς δόξαν Θεοῦ, ἐπιζητεῖ νὰ φανερώσει τὴν λειτουργία καὶ τὸ πλέγμα
 σχέσεων τοῦ ὅλου σώματος τῆς μοναστικῆς κοινότητος ὡς κοινωνίας ἀ-
 γάπης⁵¹.

Ὅταν τὸ 1948 ὁ γέροντας Σωφρόνιος τοῦ Essex ἔδειξε τὰ χειρόγραφα

45. Βλ. *BΨ*, 701. Πρβλ. *BΨ*, 695-700.

46. Βλ. *BΨ*, 687.

47. *BΨ*, 240.

48. *BΨ*, 326.

49. *BΨ*, 316.

50. *BΨ*, 327.

51. Πρβλ. Ἀββᾶ Δωρόθεου, *Ἔργα Ἀσκητικά*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Καφέα, σ. 201.

τοῦ ἁγίου Σιλουανοῦ τοῦ Ἀθωνίτου στὸν Vladimir Lossky ἐπιχειρώντας τὴν ἔκδοσή τους, ὁ Ρῶσος θεολόγος τῆς διασπορᾶς τοῦ ἀπάντησε ἀρνητικά, πὼς δὲν διαβλέπει στὰ κείμενα αὐτὰ ἕνα δογματικὸ ὄραμα. Ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ κατατάσσει τὶς *Ἐρωταποκρίσεις Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου* ὅπως καὶ τὰ ἀσκητικὰ κείμενα τοῦ Δωροθέου ὡς ἔργα μικρότερων ἀσκητικῶν συγγραφέων⁵². Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ Πατέρες αὐτοὶ δὲν ἦσαν δογματικοὶ θεολόγοι ἀλλὰ μόνον ἀσκητές. Τοὺς ἐνδιέφερε κυρίως ὁ τρόπος τοῦ βίου καὶ ὄχι οἱ ὑψηλές θεολογικὲς συνθέσεις τῆς διάνοιας. Ὡστόσο, ἡ μοναστικὴ παράδοση τοὺς τίμησε δεόντως καὶ συνεχίζει νὰ τοὺς τιμᾷ γιὰ τὴ μαρτυρία τῆς ἀσκητικῆς καὶ ἡσυχαστικῆς τους βιοτή. Εἴμαστε εὐγνώμονες οἱ νεώτεροι ὀρθόδοξοι στὸν ἅγιο Νικόδημο Ἀγιορείτη πὸν συμπεριέλαβε τὶς *Ἐρωταποκρίσεις Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου* στὸ ἐκδοτικὸ ἐκεῖνο πρόγραμμα πὸ ἐπέτρεψε τὴ φιλοκαλικὴ ἀναγέννηση τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνα. Τὸ ρεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἐπανεύρεσης τῶν πηγῶν τῆς παράδοσης τοῦ μοναχισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς πέρασε ἀπὸ τὰ Βαλκάνια στὴ Θηβαΐδα τοῦ Βορρᾶ μὲ τὶς μεταφράσεις τοῦ Παΐσιου Βελιτσκόφσκι καὶ ἔφθασε ὡς τὶς μέρες μας εἴτε μὲ τὴν ἐπαναπρόσληψη τῆς πατερικῆς θεολογίας εἴτε μὲ τὴν ἀνανέωση τοῦ μοναχικοῦ βίου.

52. Βλ. Γ. Φλωρόφσκυ, *Οἱ Βυζαντινοὶ ἀσκητικοὶ καὶ πνευματικοὶ πατέρες*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 392 ἐξ.